

Sakanerak

Jose Luis Erdozia Mauleon*

SAKANAKO HIZKEREI BURUZKO AZTERKETA ZENBAITEN ARABERAKO KOKA-PEN DIALEKTOLOGIKOAK

1. L.L. BONAPARTE PRINTZEA.

Bonapartek, hasiera batean, kidetasunak ikusi zituen nonbait Sakana erdialdeko eta Arakilgo hizkeren artean eta desberdintasunak, aldiz, Burundakoarekin Echeniqueri 1864ko otsailaren 8an bidalitako gutunean ikus daitekeen moduan, geroxeago ideiaz aldatu bazuen ere:

“A Echarri-Aranaz on parle la variété de la vallée d’Araquil (Ipar Goi-Nafarreraren barruan sartu zuen Arakilgoa), qui est bien différente de celle de la Burunda pour les lettres et les changements euphoniques (...). Il pourrait se faire qu’à Echarri-Aranaz on ait adopté quelques formes de la Borunda; mais en général on y parle l’araquilais et non pas le burundais”. (Urquijo, J., “Cartas escritas por el príncipe L-L. Bonaparte a algunos de sus colaboradores”, RIEV 2, 276).

Burundakoa bertakoa ere, nafartzat hartu zuen aurreko urteko apirilean bidalitako gutunean, Etxarri Aranaztik Uharte Arakilerainoko hizkeraz desberdinduz, hala ere:

“Le dialecte de la Burunda constitue un sous-dialecte distinct du navarrais. A Lacunza les changements euphoniques n’existent pas; il en est de même à Huarte-Araquil jusqu’à Echarri-Aranaz inclusivement”. (Urquijo, J., RIEV 2, 263-264).

Gorabehera ugari izan zituen aurrerantzean ere, azken sailkapena burutu arte 1869. urtean:

- Etxarri Aranazkoa eta Burundako hizkeren arteko kidetasuna azpimarratu zuen 1864ko martxoaren 7an:

“Il paraît en effet qu’à Echarri-Aranaz on suit plutôt les changements euphoniques de la Burunda que ceux de Huarte-Araquil”.

- Burundako hizkera eta Arakilgoa gipuzkeraren barruan sartu zituen 1864ko azaroaren 7an:

* Euskal filologian doktorea

“En effet les deux versions (Urdiain eta Etxarri-Aranatzeko dotrinez ari zaigu) que je reçois m’apprennent que dans la Burunda et dans la vallée d’Araquil on ne parle pas le navarrais, mais un sous-dialecte ou une variété guipuscoane”.

- 1864ko abenduaren 31ko gutunean, berriz, Etxarri Aranazko hizkera Burundakoa eta Arakilgoaren arteko zubi-hizkeratzat hartu zuen:

“Echarri-Aranaz représente assez bien le basque de la vallée d’Araquil, mais les euphonies ou changements euphoniques de cette localité sont plutôt ceux de la Borunda; de sorte qu’il forme la transition du borundais à l’araquilais que je considère comme deux variétés distinctes du guipuscoan parlé dans la Navarre”.

Hemendik aurrera, euskalki desberdinetan sailkatuko zituen Burunda eta Arakilgo hizkerak, eta baita Etxarri Aranatz eta Ergoieneakoak ere, goi-nafarreraren barruan Arakilgoa eta gipuzkeraren barruan besteak. Arbizon, alde batetik, eta Etxarri Aranatz eta Ergoienean bestetik, paratu zuen, beraz, gipuzkera eta goi-nafarreraren arteko muga.

2. K. ZUAZO.

Bonaparte Printzearen sailkapenak indarrean iraun du duela urte gutxi arte euskal dialektologiaren baitan, Koldo Zuazo hizkuntzalariak “Euskalkiak gaur” (1998) lana aurkeztu zuen arte, hain zuzen ere. Dialektologo honek aurkeztutako mapan, Sakana erdialdeko hizkera (Etxarri Aranaztik ekialdera) nafarreraren barruan sartu zuen, erdialdeko hizkeraren zenbait ezaugarri ere badituela gaineratuz:

“... eta Sakanara ere iristen dira erdialdeko ezaugarrietako asko, baina ez, nire ustez, eremu horretan bete-beteaz sartzeko adina. Erdialdeko hizkeren eta nafarreraren ‘tarteko’ hizkerak dira, beraz, hauek.” (Euskalkiak gaur, 1998, 228).

Zuazok, aurreko lan batean (Burundako hizkera), hurrengo ondorioa atera zuen:

“Gauzak horrela, ez dirudi aurrera begira Bonapartek asmatutako ‘Nafarroako gipuzkera’ azpieuskalkiari eutsi dakiokenik. Etxarrin hasi eta handik ekialderako hizkerak ‘goi-nafarrera’ garbitzat joko genituzke guk geuk. Horretaz gain, ez zaigu oso ziurra iruditzen Etxarri-Ergoiena eta Arbizu arteko muga.” (K. Zuazo, 1995, 360).

Burundako hizkerari dagokionez, berriz, zubi-hizkeratzat du berau, nafarrerako, erdialdeko eta mendebaldeko hizkeren artean zubi lanak egiten dituela burunderak dioskularik.

Bestalde, desberdinak dira aldameneko hizkerak diren Burundakoa eta Sakana erdialdekoa, eta ondorio hauxe bera atera zuen K. Zuazok “Euskalkiak gaur” bere lanaren bukaeran:

“Burundako hizkera hau dela eta, ohar bat egin nahiko nuke. Sakanako gainerakoan aldean oso desberdina da hemengo hizkera eta, Bonapartek gipuzkeraren barruan kokatu zuen arren, bere aldameneko Goierrikoekin alderatuta, oso bestelakoa azaltzen da.” (K. Zuazo, 1998, 225).

3. J.L. ERDOZIA.

2001ean, Sakana erdialdeko hizkera tesilanean, Etxarri Aranaztik Uharte Arakilerainoko eremuan, tokian tokiko berezitasunak berezitasun, funtsean hizkera bat erabiltzen dela esan zuen Erdoziak, eta hizkera hori, Zuazok egindako sailkapenaren arabera, nafarrera euskalkikoa da.

Bestalde, 2002an, FLV aldizkarian argitaratutako “Bakaikuko hizkera” artikuluan, hizkera hauxe, dudarik gabe, burunderaren barruan kokatu zuen, eta hau zubi-hizkera izanik, hizkerakide dituen herrietakoek baino are gehiago egiten dituela zubi lanak bakaikuerak aldameneko Sakana erdialdekoarekiko gaineratu zuen.

Azkenik, 2004an, eta hau ere FLV aldizkarian argitaratutako “Irañetako hizkera” artikuluan, ‘irintera’ Sakana erdialdeko beste herrietakoak bezalakoa dela baieztatzen du autoreak, eta

errotazismoa azaltzen duten burutzapen zenbaitek, besteak beste, erakusten digutela, continuum geolektalaren teoria jarraituz, Arakilgo euskararekin eta hego-goinafarrerarekin egiten zuela lotura.

SAKANAKO HIZKEREN EZAUGARRI-ALDERAKETA.

Lau zutabe dituen taula batean bilduta azalduko ditut jarraian Sakana osoko hizkeren ezaugarri nabarmenenak. Ezaugarriak, bi eremu nagusietan banaturik ageri dira: Burunda eta Sakana erdialdea, gaur egun Arakilen ez baitago inongo herritan bertako euskara bizirik. Hala ere, eta zubi-hizkerak diren neurrian, bi eremu horietako bazterretako hizkerak ere (Bakaiku eta Irañeta) nabarmendu ditut continuum geolektalaren teoria azpimarratuz.

Ezaugarriak lau multzotan bildurik ageri dira:

A.- Bokalismoa eta kontsonantismoa: hemeretzi ezaugarri.

B.- Ezaugarri morfologikoak: hogeita hamahiru ezaugarri.

C.- Sintaxi mailako ezaugarriak: bost ezaugarri.

D.- Lexikoari dagozkion ezaugarriak: esparru osoko lexiko komuna eta lexiko alderaketa.

Azkenik, E hizkiarekin, lexikoaren ondoren, *Zenbat buru hainbat aburu* ataltxoak jarri dut, ikusteko zer nolako ‘polifonia’ dugun Sakanako eremuan zenbait burutzapenen kasuan: zenbat herri, hainbat burutzapen ia-ia.

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
A. Bokalismoa eta kontsonantismoa.			
<ul style="list-style-type: none"> A1. a + a (> -ea) > -ia disimilazioa: <i>euskeria</i> (euskara), <i>gitarra</i> (guitarra), <i>festia</i> (festa), <i>elizia</i> (eliza), <i>plazia</i> (plaza), <i>bandia</i> (banda), <i>gauzia</i> (gauza), ... 	Baina <i>ama</i> .	<ul style="list-style-type: none"> a + a > -a / V_[-goi]C₋: <i>auskera</i>, <i>gitarra</i>, <i>festa</i>, <i>eliza</i> /e, <i>plaza</i>, <i>banda</i>, ... 	
<ul style="list-style-type: none"> A2. Ez da bokal asimilaziorik: <i>izurratu</i> (izorratu), <i>mendiya</i> (mendia), <i>egun bat</i>, <i>izan</i>, <i>ikasi</i>, ... 	Baina <i>mendiyek</i> (mendiak), <i>orduben</i> (orduan), ...	<ul style="list-style-type: none"> -a > -e / V_[+goi] C₋(C) asimilazioa: (Etxarrin, Lizarragan, Lakuntzan, Uhartan eta Irañetan beti: <i>izurretu</i>, <i>mendiye</i>, <i>egun bet</i> (egun bat), <i>izen</i> (izan), <i>ikesi</i> (ikasi), ...; gainerakoetan kontsonantez bukatuz gero: <i>mendiya</i>, <i>mendiyek</i>, <i>eskuba</i> (eskua), <i>eskubek</i> (eskuak), ... 	Urritzolan ere kasu guztietan: <i>aitte</i> (aita), <i>aizpe</i> (ahizpa), <i>pusketu</i> (puskatu), <i>Afriken</i> (Afrikan), <i>billetu</i> (bilatu), <i>mutil bet</i> (mutil bat), <i>destinetu</i> (destinatu), <i>illebete</i> (hilabete), ...
<ul style="list-style-type: none"> A3. ei > ai diptongo irekiera sistematikoa: <i>araitz</i> (haritz), <i>bain</i> (behin), <i>bairatu</i> (begiratu), <i>maikuba</i> (medikua), <i>mintaiya</i> (mintegia), <i>aizien</i> (ehizan), <i>dai</i> (dei), <i>errainu</i> (erreinu), <i>besolai</i> (besalei), <i>nafarrai</i> (nafarrei), <i>tai</i> (tegi), <i>gayo</i> (gehiago), ... 		<ul style="list-style-type: none"> Anekdotikoa baino ez: <i>aizien</i> (ehizan), <i>axai</i> (azeri), ... 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • A4. ai > ei diptongo itxiera ez: <i>bai, jai, mai</i> (mahai), <i>nai</i> (nahi), <i>naiz, baindo</i> (baino), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • ai > ei diptongo itxiera sistematikoa: <i>bei (bai), jei (jai), mei (mahai), nei (nahi), neiz (naiz), lasei (lasai), Bakeiku (Bakaiku), txertxei (txerrizain), nolabeitt (nolabait), beño (baino), ...</i> 	<p>Irañetan hautazkoa suertatzen da: <i>bai, jai, lasai, Bakaiku, ...</i> baina <i>mei, nei, izein</i> (izain), <i>meiz</i> (maiz), <i>usei</i> (usain), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A5. eu > au diptongo irekiera hautazkoa: <i>auri</i> (euri), <i>auli</i> (euli), <i>naurri</i> (neurri), <i>autsi</i> (eutsi), <i>zauken</i> (zeukan), <i>autzi</i> (*eutzi, utzi), ... baina <i>euskiaz</i> (euskaraz), <i>egun</i> (ehun), <i>legun</i> (leun), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • eu > au diptongo irekiera sistematikoa: <i>auri, auli, aultxo</i> (eltxo), <i>laurri</i> (neurri), <i>auski</i> (eutsi), <i>autzi</i> (*eutzi, utzi), <i>auskias</i> (euskaraz), <i>aun</i> (ehun), <i>laun</i> (leun), <i>auntzi</i> (eultz), ... 	<p>Irañetan <i>auli</i> baina <i>eltxo</i>.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A6. e > a / _f bilakabidea maiztasun handikoa: <i>aguardi</i> (eguerdi), <i>eskarrikasko</i> (eskerrikasko), <i>maiztarra</i> (maizterra), <i>izardi</i> (izerdi), <i>muskar</i> (musker), <i>infarnu</i> (infernu), <i>baztar</i> (bazter), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Anekdotikoa: <i>baztar</i> eta <i>asarrre</i> (haserre) baino ez ditugu jaso. 	
<ul style="list-style-type: none"> • A7. -a organikoa mantendu egiten da: <i>gauza bat, eliza bat, makila bat, ...</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • -a organikoa maiz galdu egiten da: <i>gauz bet</i> (gauza bat), <i>eliz bet</i> (eliza bat), <i>makil bet</i> (makila bat), <i>anei bet</i> (anaia bat), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • A8. Ez dago ez aferesirik ez sinkoparik. 	<p>Ohikoenak soilik: <i>ta</i> (eta), <i>re</i> (ere), <i>jito</i> (ijito), <i>txikori</i> (atxikoria), <i>kordiona</i> (akordio-na), <i>andre</i>, <i>bedratzi</i>, <i>sobre</i> (sobera ere), <i>txertxai</i> (txerrizain), <i>pezta</i> (pezeta), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lakuntzatik ekialdera barra-barra: <i>man</i> (eman), <i>men</i> (omen), <i>Metterio</i> (Emeterio), <i>karri</i> (ekarri), <i>torri</i> (etorri), <i>san</i> (esan), <i>atra</i> (atera), <i>pastu</i> (pasatu), <i>libru</i> (liburu), <i>botzen</i> (botatzen), <i>gerna</i> (garrena), <i>barna</i> (barrena), ... Etxarrin, Arbizun eta Ergoienen ohikoenak eta besteren bat. 	<p>Urritzolan ere barra-barra: <i>torri, in</i> (egin), <i>pezta, pastu, ...</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • A9. Ez da palatalizazioa edo bustidurarik gertatzen, adierazkorra ez bada: <i>oilo, gaztaina, makila, ito, bilatu, baindo</i> (baino), <i>mina, goiti</i> (goitik), ... Baina <i>pattarra, pattal, axei</i> (azeri), <i>txulo</i> (zulo), <i>txelaya</i> (zelaia), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Palatalizazioa edo bustidura sistematikoa da eremu osoan: <i>ollo, gazteñe/a, makille/a, itto, billetu, beño, miñe/a, goitti, ...</i> Eta baita <i>pattarra, pattal, axai, txulo, txeleye/a, ...</i> 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • A10. <i>-nd-</i> kontsonante taldea usu ageri da <i>i</i> bokalaren ondoren: <i>baindo</i> (baino), <i>oindo/ guaindo</i> (oraino), <i>gindan</i> (ginen), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Ez da horrelakorik, sudurkaria palatalizaturik baizik: <i>beño</i> (baino), <i>guaño</i> (oraino), <i>giñen/giñan</i> (ginen), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • A11. $z + z > tz$ (txistukari afrikatua): <i>etzon</i> (ez zegoen), <i>etzitzayon</i> (ez zitzaion), <i>etzan</i> (ez zen), ... Era berean, <i>n/l/r</i> ondoren afrikatuak erabiltzen dira: <i>Altsasu</i>, <i>pentsuba</i> (pentsua), <i>faltsua</i> (faltsoa), <i>bertsolaya</i> (bertsolaria), ... 	<p>Bakaikun frikaria erabiltzen da: <i>ezon</i>, <i>ezakiyon</i>, <i>ezan</i>, ...</p> <p>Egoera nahasia erakusten du: <i>pentsatu</i>, <i>pentsuba</i>, <i>altsasuarra</i>, <i>faltsua</i> ... baina <i>sal-sa</i> (saltsa), <i>jersia</i> (jertsea), <i>zarzaru</i> (zahartzarua), <i>bizerzuba</i> (bizartzua), <i>marsuba</i> (martxoa), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • $z + z > z$ (txistukari frikaria): <i>ezoon</i> (ez zegoen), <i>ezakiyon</i> (ez zitzaion), <i>ezan/ezen</i> (ez zen), ... <i>n/l/r</i> ondoren beti frikaria: <i>Alsasu</i>, <i>pensube/a</i>, <i>falsue/a</i>, <i>bersolaye/a</i>, <i>zarzarue/a</i> (zahartzarua), <i>franzesa</i> (frantse-sa), <i>bizerzube/a</i>, ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • A12. <i>l/n</i> txandaketa, sudurkariaren alde: <i>narruba</i> (larrua), <i>naurriya</i> (neurria), <i>nazka</i>, ... 	<p>Albokariaren alde: <i>larruba</i>, <i>laurriya</i>, <i>lazka</i> (nazka), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Albokariaren alde: <i>larrube/a</i> (larrua), <i>laurriye/a</i> (neurria), <i>lazka</i> (nazka), <i>lasei/lasai</i>, ... 	<p>Irañetan egoera nahasia: <i>larrube</i> eta <i>lasei</i>, baina <i>naurri</i> eta <i>nazka</i>.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A13. <i>d/r</i> txandaketa, hortzetakoaren alde: <i>edariya</i> (edaria), <i>idiya</i> (idia), <i>etor adi</i> (etor hadi), <i>bedinkatua</i> (be-deinkatua), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Dardarkariaren alde: <i>eraiye/a</i>, <i>iriye/a</i>, <i>etor a(r)i</i>, <i>beriketube/a</i>, <i>urai/irui</i> (eduki), <i>ergueniri</i> (erbinude), ... Ergoien <i>eda(r)i</i> eta <i>idi</i>, Arruazun eta Uhart <i>idi</i>.. 	<p>Irañetan egoera nahasia: <i>erai</i>, <i>etorriai</i> (etor hadi), <i>beiketua</i> ... baina <i>idi</i> eta <i>ergonide</i> (erbinude).</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A14. <i>b/p/f</i> txandaketa, egoera nahasia: <i>bake</i>, <i>kafi</i> (habia), <i>barre</i>, <i>festa</i>, <i>pago</i>, <i>paaxi</i> (pagatxa), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Egoera nahasiagoa: <i>bake</i> (Etx) / <i>fake</i> (Arb, Erg) / <i>pake</i> (Lak ekialdera), <i>kafi</i> (Etx, Erg, Arb) / <i>kapi</i> (Lak, Arr), <i>farra</i> (Etx, Arb) / <i>parra</i> (Lak, Arr) / <i>irri</i> (Erg, Uh, Ir), <i>fago</i> / <i>pago</i> (Arr), <i>festa</i> / <i>pesta</i> (Lak, Arr). 	<p>Irañetan <i>fago</i>, <i>festa</i>, <i>kafi</i>, <i>pake</i>, <i>alper</i>, ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • A15. Hasierako <i>e-</i> bokalaren itxiera: <i>iruzki</i> (eguzki), <i>inara</i> (enara), <i>iyo</i> (igo), <i>inbiya</i> (indidia), ... Itxiera eta ondorengo kontsonantizazioa: <i>yantzun</i> (erantzun), <i>yaztun</i> (eraztun), <i>yan</i> (edan), <i>yakusi</i> (erakutsi), <i>yosi</i> (erosi), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Ia sistematikoa: <i>iruzki</i>, <i>iñere</i>, <i>iye</i> (ea/ia), <i>iyo</i>, <i>inbiye/a</i>, <i>itxe</i> (etxe, Arbizutik ekialdera), <i>irui/idui/idugi</i> (eduki, Arb, Un, Uh), ... Egoera nahasiagoa kontsonantizazioarekin: <i>yakusi</i> (Etx, Liz, Lak) / <i>aakusi</i> (Arb, Un, Do, Ir) / <i>eakusi</i> (Arr, Uh), <i>yosi</i> (Etx, Liz, Lak) / <i>oosi</i> (Arb, Un, Do) / <i>erosi</i> (Ir) / <i>eosi</i> (Arr, Uh), ... 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • A16. Ez da <i>o > au</i> dipton-gazioa gertatzen: <i>ontzi, ospel, ...</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • <i>o > au</i> diptongazioa: <i>aungi</i> (ongi), <i>auntzi</i> (ontzi), <i>auspel</i> (ospel), ... 	Irañetan <i>auntzi</i> baino ez dugu jaso.
<ul style="list-style-type: none"> • A17. <i>o > u / _n</i> bilakabidea: <i>nun</i> (non) eta eratorri guztiak, <i>trunku</i> ('tronco', enbor), ... 	Bakaikun <i>yuntzi</i> (ontzi) ere bai.	<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	
<ul style="list-style-type: none"> • A18. <i>-on</i> bukaeradun maileguak: <i>xagonia</i> (xaboi), <i>kamiona</i> (kamioi), <i>montona</i> ('montoi'), <i>frontona</i> ('frontoia'), <i>kañona</i> (kanoia), <i>klariona</i>, <i>balkonia</i> (balkoia), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Maileguen bukaerari dagokionez, Burundan bezala: <i>jabona, balkona, klariona, kamiona, montona, ...</i> 	
<ul style="list-style-type: none"> • A19. Ez da errotazismorik. 		<ul style="list-style-type: none"> • Uharte Arakilen ageri dira lehen errotazismo aztarnak: <i>ortzilare</i> (ostiral), <i>ortots</i> (ostots), ... 	Irañetan <i>ortzillere, ertsi</i> (itxi), <i>ortots</i> , <i>ortots erauntsi, martutse</i> (masusta),... Ihabarren <i>erran</i> .
B. Ezaugarri morfologikoak.			
<ul style="list-style-type: none"> • B1. Edute genitiboaren pluraleko morfema <i>-ein/-ain</i>: <i>txerriyein</i> (txerrien), <i>ebein</i> (haien), <i>semiain</i> (semeen), <i>gizonain</i> (gizonen), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Unanun eta Dorraon soilik Burundan bezala, disimilaturik. Gainerakoan <i>-en</i> da morfema. 	
<ul style="list-style-type: none"> • B2. Datibo pluraleko morfema <i>-airi</i>: <i>dianairi</i> (direnei), <i>mutilairi</i> (mutilei), <i>ganau-beiri</i> (ganaduei), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Esparru osoan <i>-ei</i> morfema erabiltzen da. 	
<ul style="list-style-type: none"> • B3. Soziatiboko morfema beti <i>-kin</i>: <i>ardiyekin</i> (ardiekin), <i>launekin</i> (lagunekin), <i>gizonekin</i>, ... 	Bakaikun, oso gutxitan, bukaeraren sudurkaririk gabe: <i>ardiyeki</i> , ...	<ul style="list-style-type: none"> • Soziatiboko morfemak ez du sudurkaririk bukaeran, beraz <i>-ki</i> da: <i>ardiyeki, launeki, gizoneki, amaaki</i> (amarekin), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B4. Instrumentalaren morfema <i>-z</i> da: <i>mendiyez</i> (mendiaz), <i>elurrez, gizonaz, etxez etxe, askoz, ...</i> 		<ul style="list-style-type: none"> • Instrumentalaren morfema <i>-s</i> da: <i>mendiyes, elurres</i> (elurrez), <i>gizonas</i> (gizonaz), <i>etxes etxe</i> (etxez etxe), <i>askos</i> (askoz), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B5. Destinatiboaren morfema <i>-endako, -aindako</i> pluralean: <i>semiendako/semiaindako</i> (semearentzat), <i>gizonendako/gizonaindako</i> (gizonarentzat), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • <i>-endako</i> morfema: <i>semiendako, gizonandako/gizonendako, ...</i> 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • B6. Prolatiboko morfema <i>-tako</i>: <i>semetako</i>, <i>meikutako</i> (medikutako), <i>alkatetako</i>, ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	
<ul style="list-style-type: none"> • B7. Inesiboak eta leku-ge-titiboak, bizidunei egokituta-koak, <i>-(e)n baitan/baitako</i>: <i>semien baitan/baitako</i> (semearen baitan/baitako), <i>amaan baitan/ baitako</i> (amaren baitan/baitako), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala, baina pala-talizaturik: <i>semien beitten/ beitteko</i> (semearen baitan/ baitako), <i>amaan beitten/ bei-tteko</i> (amaren baitan/baita-ko), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B8. Ablatiboko eta motiba-tiboko morfemak <i>-tik</i> eta <i>-engaitik</i> dira: <i>menditik</i>, <i>se-miengaitik</i> (semearengatik), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Morfema bukaeran ez da kontsonante herskaririk: <i>mendit(t)i</i> (menditik), <i>se-miengati</i> (semearengatik), ... 	Irañetan, berriro a-geri dira herskari-dun morfemak: <i>mendittik</i> , <i>semiengatik</i> , ...
<ul style="list-style-type: none"> • B9. Adlatibo bukatuzkoaren morfema <i>-aino</i> da Burun-dan: <i>zeruaindo</i> (zeruraino), <i>etxiaindo</i> (etxeraino), <i>mendi-aindo</i> (mendiraino), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Palatalizaturik erabiltzen da <i>-aino</i> morfema: <i>zerueño</i> (ze-ruraino), <i>etxiaño</i> (etxeraino), <i>mendieño</i> (mendiraino), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B10. Moduzko aditzondoak sortzeko morfema <i>-to/-do</i>: <i>txarto</i>, <i>ondo</i>, <i>obeto</i> (hobeto), ... 	Bakaikun, egoera nahasia: <i>ondo</i> , <i>o-beto</i> baina <i>txarki</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Morfema eratorlea <i>-gi/-ki</i> da: <i>txarki</i>, <i>aungi/ongi</i>, <i>obeki</i> (ho-beki),... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B11. Ehuneko zenbatzaileak ohikoak eta <i>aldiz</i> partikulaz osaturikoak dira: <i>bi aldiz egun</i> (berrehun), <i>iru aldiz egun</i> (hirurehun), <i>lau aldiz egun</i> (laurehun), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Ehuneko ohiko zenbatzaileez gain ondorengoak erabiltzen dira: <i>bitenaun</i> (bietan ehun, berrehun), <i>irutenaun</i> (hirure-tan ehun, hirurehun), <i>lautenaun</i> (lauretan ehun, laure-hun), <i>bostenaun</i> (bostetan e-hun, bostehun), <i>seitenaun</i> (seietan ehun, seiehun), <i>zaz-pitenaun</i> (zazpietan ehun, zazpiehun), <i>zortzitenaun</i> (zortzietan ehun, zortziehun), <i>bedratzitenaun</i> (bederatzie-tan ehun, bederatziehun). 	Hamarrekoen arte-an, ondorengo zen-batzaileak erabil-tzen dira Irañetan: <i>irutan hoge-i</i> (hiru-retan hoge-i, hiruro-gei), <i>lautan hoge-i</i> (lauretan hoge-i, laurogei).
<ul style="list-style-type: none"> • B12. Ugaritasuna adierazte-ko atzizki eratorlea <i>-di</i>: <i>arai-zdiya</i> (hariztia), <i>pagadi-ya</i> (pagadia), <i>sagardi</i> (sagas-ti), <i>sasidiya</i> (sasidia), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Morfema eratorlea <i>-dei</i> (-de-gi) da: <i>arizdei</i>, <i>fagadei</i>, <i>saar-dei</i>, <i>sasidei</i>, ... 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • B13. Aditzaren pluraleko bigarren pertsonako morfema <i>-zei</i>: <i>dezei</i> (duzue), <i>tuzei</i> (dituzue), <i>zaizei</i> (zaizue), <i>zakizein</i> (zitzaizuen), ... 	<p>Bakaikun <i>-zai</i>: <i>dezai</i> (duzue), <i>dazai</i> (nauzue), <i>diozue</i>, <i>datzazai</i> (dizkiozue)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>-zub(i)e/-zie</i> (Erg) da morfema: <i>dezubie/duzub(i)e/dezie</i> (duzue), <i>dakizub(i)e/dakizie</i> (zaizue), <i>zakizub(i)en/zakizien</i> (zitzaizuen), ... 	<p>Irañetan <i>-zte</i> (<i>-zute</i>): <i>duzte</i> (duzue), <i>ttuzte</i> (dituzue), <i>dakizte</i> (zaizkizue), <i>zakizten</i> (zitzaizuen), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B14. Aditzaren pluraleko hirugarren pertsonako morfema <i>-ei</i>: <i>dei</i> (dute), <i>nindukei</i> (ninduten), <i>tubei</i> (dituzte), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • <i>-b(i)e</i> (Etx, Lak)/<i>-r(i)e</i> (Erg) /<i>-yue</i> (Arb) dira morfemak: <i>doob(i)e/doorie/diyue</i> (diote), ... 	<p>Irañetan <i>-te</i>: <i>deete</i> (didate), <i>diote</i>, <i>di-aute</i> (digute), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B15. ‘Eduki’ aditzaren pluralgilea <i>-zki</i>: <i>dukazki</i> (dauzka), <i>dukazkizu</i> (dauzkazu), ... 	<p>Bakaikun: <i>dekazki</i> (dauzka), <i>dekazkizu</i> (dauzkazu), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sakanan, bestela <i>-z-</i>: <i>dazka</i> (dauzka), <i>dazkazu</i> (dauzkazu), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B16. NN_k erako laguntzailearen pluralgilea <i>-z</i>: <i>ginduzen</i> (genituen), <i>zenduzen</i> (zenituen), ... 	<p>Bakaikun: <i>ginduzen</i>, <i>zinduzen</i>, ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sakana erdialdean <i>-zki-</i>: <i>giñuzkiyen</i> (genituen), <i>ziñuzkiyen</i> (zenituen), ... 	<p>Irañetan, Burundan bezala: <i>giñuzen</i> (genituen), <i>ziñuzen</i> (zenituen), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B17. NN_i NN_k sailean <i>-tzi-</i> pluralgilea: <i>deatzit</i> (dizkiot), ... 	<p>Bakaikun, <i>-tza-</i>: <i>datzat</i> (dizkiot), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sakana erdialdean <i>-tza-</i> eta <i>-zki-</i>: <i>dootzat</i> / <i>doozkiyot</i> (dizkiot), ... 	<p>Irañetan, berriz, <i>-it-</i>: <i>ttiot</i> (dizkiot)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B18. NN_i saileko aditz laguntzaileak <i>-i-</i> morfema dararama: <i>zait</i>, <i>zayo</i> (zaio), <i>zaizei</i> (zaizue), <i>zitzaiten</i> (zitzaidan), <i>zitzaiion</i>, ... 	<p>Lehen aldiak <i>-ki-</i> morfemadun formak: <i>zakiten</i> (zitzaidan), <i>zakiyon</i> (zitzaion), <i>zakizein</i> (zitzaizuen), ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> • NN_i sailekoak <i>-ki-</i> erroa dararamate orain eta lehen aldian: <i>dakit</i> (zait), <i>dakizu</i> (zaizu), <i>dakiyob(i)e</i> (zaie), <i>zakiten</i> (zitzaidan), <i>zakizubien</i> (zitzaizuen), ... 	<p>Irañetan <i>dakizte</i> (zaizue), <i>zakizten</i> (zitzaizuen), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B19. Alokutiboetan <i>j-</i>: <i>jitun/k</i> (ditin/k), <i>jak/n</i> (ziok/n), <i>jituat/nat</i> (ditiat/nat), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Alokutiboetan <i>z-</i>: <i>zittuk/n</i> (ditik/n), <i>ziok/n</i>, <i>zittubet/net</i> (ditiat/nat), ... 	<p>Irañetan <i>ttik/n</i> (ditik/n), <i>ziok/n</i>, <i>ttiet/ñet</i> (ditiat/nat), ... Bestalde <i>-k</i> morfema maskulinoaren ordez zenbaitetan <i>-t-</i>: <i>ziotet</i> (zioat), <i>ziotau</i> (zioagu), ...</p>
<ul style="list-style-type: none"> • B20. Nafarrerako hegoaldeko hizkeretan bezala <i>partizipio</i> + <i>-ta(-da)</i> egituraz gain, <i>partizipio</i> + <i>-(r)ik</i> ere oso zabaldua dago: <i>jarririk doo</i> (jarririk dago), <i>einik dekau</i> (eginik daukagu), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • B21. Partizipioetan <i>-atu</i> > <i>-au</i> bilakabidea: <i>bueltau</i> (buelatu), <i>faltau</i> (faltatu), <i>gustau</i> (gustatu), <i>arrapau</i> (harrapatu), <i>asarrau</i> (hase-rratu), <i>eskau</i> (eskatu), ... 	Bakaikun <i>-atu</i> .	<ul style="list-style-type: none"> • Sakanan, bestela <i>-atu</i>: <i>bueltatu</i>, <i>faltatu</i>, <i>gustetu</i>, <i>arrapatu</i>, <i>asarratu</i>, <i>eskatu</i>, ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B22. Lehen aldiko aditz formetan <i>-e-</i>: <i>genduben</i> (genuen), <i>zenduben</i> (zenuen), <i>genduzen</i> (genituen), ... 	Bakaikun <i>-i-</i> : <i>ginduben</i> , <i>zinduben</i> , ...	<ul style="list-style-type: none"> • Sakanan, bestela <i>-i-</i>: <i>giñu(b)en</i> (genuen), <i>ziñu(b)en</i> (zenuen), <i>giñuzki(y)en</i> (genituen), ... 	Irañetan <i>giñuen</i> , <i>ziñuen</i> , <i>ziñuzten</i> , ...
<ul style="list-style-type: none"> • B23. ‘Joan’ aditzak forma bakarra: <i>niyu</i> (noa), <i>diyue</i> (doa), <i>ziyun</i> (zihoan), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Bi burutzapen forma bakoitzeko: <i>nue/niyue</i> (noa), <i>due/diyue</i> (doa), ... 	Irañetan Burundan bezala: <i>noye</i> (noa), <i>doye</i> (doa), ...
<ul style="list-style-type: none"> • B24. NN_k eran <i>-o-</i> eta <i>-e-</i> erroak: <i>dot</i> (dut), <i>dok-n</i> (duk-n), <i>dezu</i> (duzu), <i>dezai</i> (duzue). 		<ul style="list-style-type: none"> • Etxarrin <i>-e-</i>, Ergoien Burundan bezala eta gainerakoan <i>-u-</i>: <i>det/dot/dut</i> (dut), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B25. Partizipioetan <i>-i</i> bokalaren sinkopa: <i>ikus dot</i> (ikusi dut), <i>ekar tut</i> (ekarri ditut), <i>etor ber dik</i> (etorri behar dik), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala: <i>ikus det/dut</i> (ikusi dut), <i>ekar ttut</i> (ekarri ditut), ... 	Irañetan <i>torko dela</i> (etorriko dela), <i>eros duule</i> (erosi duela), ...
<ul style="list-style-type: none"> • B26. Ez dago partizipio analogikorik: <i>izan</i>, <i>yon</i> (egon), <i>jakin</i>, <i>ibili</i>, ... 	<i>Biyeldu</i> (bidali) baino ez.	<ul style="list-style-type: none"> • Ohikoak dira partizipio analogikoak: <i>izendu</i> (izan), <i>yondu/oondu/eondu</i> (egon), <i>jakindu</i> (jakin), <i>ibildu</i> (ibili), <i>bieldu</i> (bidali), <i>itzuldu</i> (itzuli), ... 	Urritzolan ere bai: <i>izandu</i> (izan), <i>egondu</i> (egon), ...
<ul style="list-style-type: none"> • B27. Moduzko aditzondoak burutzeko <i>-(ka)kan</i> morfema: <i>arrastakan</i> (herrestan), <i>korrikan</i> (korrika), <i>banakan</i> (banaka), <i>inbuluskakan</i> (itzulipurdika), <i>ozkakan</i> (koskaka), <i>furrutakan</i> (zurrutaka), <i>arrikan</i> (harrika), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Moduzko aditzondoetarako <i>-ketan</i>, <i>-(ke)kan</i>: <i>eztulketan</i> (eztulka), <i>laixterkan</i> (laisterka), <i>inbuluzkekan</i>, <i>pirriñekan</i> /<i>txirrinkekan</i> (txirrinka), <i>arrastakan</i>, <i>ozkakan</i>, <i>banakan</i>, <i>furrutekan</i> (zurrutaka), ... 	Irañetan <i>laixterkan</i> , <i>arrikan</i> , <i>inbuluzken</i> , <i>furrutekan</i> , ...
<ul style="list-style-type: none"> • B28. Geroaldiko morfema <i>-ko</i>, batez ere, <i>-en</i> gutxiago: <i>etorriko</i>, <i>fanko</i> (joango), <i>emanko</i> (emango), <i>esanko</i> (esango), ... 	Batzuetan ageri da <i>-en</i> : <i>jakinen</i> , <i>esain</i> (esanen), <i>ilen</i> (hilen), ...	<ul style="list-style-type: none"> • Bizi-bizirik ageri da <i>-en</i> morfema, <i>-korekin</i> lehia: <i>esanko/esanen/esaan</i> (esango), <i>fanko/fanen/faan</i> (joango), <i>emanko/emanen/emaan</i> (emango), ... 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • B29. NN_iN_k erako erroa (*-erau- >) -a-: <i>dat</i> (diot), <i>da</i> (dio), <i>dazu</i> (diozu), <i>dazai</i> (diozue), <i>dai</i> (diote), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • NN_iN_k erako erroa (*-erau-) -u- (Etx, Erg) eta -i- (Arb ekialdera): <i>duut/dit</i>, <i>doot/diot</i>, <i>doobie/diobe/diozte</i> (diote), 	
<ul style="list-style-type: none"> • B30. Ez da aditzen bigarren pertsonaren marka y- beti: <i>daiz</i> (haiz), ... 	<p>Maiz ageri da: <i>yitzan</i>, <i>yeen</i> (huen), <i>yekan</i> (heukan), <i>yekiyen</i> (hekien), <i>yegon</i> (hengoen),</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Era sistematikoan ageri da: <i>yeiz</i> (haiz), <i>yitzen</i> (hintzen), <i>yoon</i> (hion), <i>yakan</i> (heukan), <i>yakiyen</i> (hekien), ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • B31. Aditz sintetikoaren iraganeko marka -e: <i>nekiyen</i> (nekien), <i>negon</i> (nengoen), <i>zekiyen</i> (zekien), ... 	(Ikusi aurreko adibideak)	<ul style="list-style-type: none"> • Aditz sintetikoaren iraganeko marka -a-: <i>zakiyen</i> (zekien), <i>nakan</i> (neukan), <i>zaallen</i> (zebilen), <i>nakiyen</i> (nekien), ... 	Irañetan -a- jakin aditzarekin: <i>nakien</i> , <i>zakien</i> . Urritzolan <i>bazabillen</i> (bazebilen).
<ul style="list-style-type: none"> • B32. ‘Etorri’ aditza ez da era trinkoan erabiltzen: <i>eldu neiz/naiz</i> (banator), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	
<ul style="list-style-type: none"> • B33. ‘Ahal izan’ aditz perifrasi ez da erabilera pleonastikoan (desio handia azpimarratuz) baino erabiltzen: <i>Etortzen al yaiz!</i> (Etortzen ahal haiz!), <i>Ilko al yaiz!</i> (Hilko ahal haiz!). Bestelako kasuetan, ahalerako aditz laguntzailearen formak erabiltzen dira: <i>ein dezaket</i> (egin dezaket), <i>etor naiteke</i>, ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	
C. Sintaxi mailako ezaugarriak.			
<ul style="list-style-type: none"> • C1. Intejekzio berberak esparru osoan: <i>Aiaupenani!</i> (Aihau pena nik!), <i>Aieneni!</i>, <i>Iyun/iñun dienak!</i> (Inon direnak!), <i>Bierrik!</i> (Beharrik!), <i>Sikia!</i> (Sikira!), <i>Barratu artio!</i> (Barratu arte), <i>Aixe!</i>, <i>Gexkixe(i)!</i> (gaizkixe), ... 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	
<ul style="list-style-type: none"> • C2. Juntagailu hautakari bakarra, <i>o(o)</i>: <i>Ze ein dau</i>, <i>ibazi o galdu?</i> (Zer egin du, irbazi ala galdu?). 		<ul style="list-style-type: none"> • Gauza bera. 	

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<ul style="list-style-type: none"> • C3. Aditz perifrasiak: <i>-t(z)ea eman</i> (<i>-t(z)era eman</i>). 		<ul style="list-style-type: none"> • Aditz perifrasiak: <i>-tia eman</i> (<i>-t(z)era eman</i>): <i>jatia eman</i> (<i>jatera eman</i>), <i>yatia eman</i> (<i>edatera eman</i>), <i>-t(z)en utzi/lagundu/jakin</i>. ... 	
<ul style="list-style-type: none"> • C4. Ez da kausazko perpausetan <i>bait-</i> menderagailua erabiltzen, <i>-lako</i> baizik. Oso zabaldua dago, bestalde, <i>zengati</i> ... <i>-n</i> menderagailua: <i>Etxia fan da zengati eztazun ots in!</i> (Etxera joan da zerengatik ez diozun hots egin!). 	<p>Bakaikun <i>-lako</i>z menderagailua baliatzen dute, baina <i>bait-</i> ez. <i>Zengati</i> ... <i>-n</i> ere bai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kausazko perpausetan <i>beit-</i>, <i>-lako</i>s eta <i>zengati</i> ... <i>-n</i> menderagailuak baliatzen dira gehienbat. 	
<ul style="list-style-type: none"> • C5. Ez da erabiltzen <i>al</i> partikula galdetzailea: <i>Ikusi dok ze gertatu zayon?</i> (Ikusi duk zer gertatu zaion?). 		<ul style="list-style-type: none"> • Burundan bezala. 	

D. Lexiko mailako ezaugarriak.

<ul style="list-style-type: none"> • D1. Lexiko komuna: <i>Jangoikuen gerriko</i> (ostadar), <i>ilbeltza</i> (urtarril), <i>garagarzaro</i> (ekain), <i>garil</i> (uztail), <i>urri</i> (irail), <i>lasteil</i> (urri), <i>launbeta</i> (larunbat), <i>iñezture/oinaztura</i> (tximista), <i>fan</i> (joan), <i>etzin</i> (etzan), <i>guai</i> (orain), <i>ago</i> (aho), <i>ator</i> (alkandora), <i>kunkun</i> (apo), <i>gazanbera</i> (mamia), <i>iruzki/yuzki</i> (eguzki), <i>mi</i> (mingain), <i>biatz</i> (bigun), <i>sor</i> (gor), <i>nafarrei</i> (nafarrerri), <i>biboro/bibero</i> (bizki), <i>bieltu</i> (bidali), <i>jaunke/a</i> (zaunka), <i>matxarda</i> (eskailera), <i>ipurteste</i> (ondeste), <i>barga</i> (amildegi), <i>txindil</i> (dilista), <i>makur</i> (oker), <i>uberka</i> (uharka), <i>ubes</i> (ugatz), <i>matreil</i> (matrail, <i>matagin</i> letagin), <i>galar</i> (adar iharra), <i>iderrosi/iarrosi</i> (astindu), <i>irruiti</i> (urruti), <i>bulketu</i> (bultzatu), <i>ikutu</i> (ukitu), <i>majo</i> (ederki), ... 		<p>Etxarrin eta Lakuntzan <i>ostri-lleka</i> (ortzadar) ere bai. Lizarragan <i>jangoikuan baranda</i>, Uhartin <i>jangoikuan gerriko banda</i>. Uhartin <i>kinkon</i> (apo).</p>	<p>Irañetan <i>jainkuan paxa</i> (ostadar). Irañetan eta Iriberrin <i>zarrapo</i> (apo) eta <i>zaunke</i> (zaunka).</p>
--	--	--	---

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<p>• D2. Lexiko alderaketa:</p> <p><i>Orri</i> <i>Barru</i> <i>Domeka</i> <i>Eroan, yan</i> <i>Ira</i> <i>Izeko</i> <i>Izera</i> <i>Jostaiya</i> <i>Kare</i> <i>Nesaki</i> <i>Mutiki</i> <i>Oiya (ohe)</i> <i>Pitsa</i> <i>Uberaxa (igela)</i> <i>Gaztaia</i> <i>Txixa (txiza)</i> <i>Iyo (igo)</i> <i>Ura</i> <i>Ondo, obeto, polito, txarto</i> <i>Guti</i> <i>Eztai</i> <i>Autsi (eutsi)</i> <i>Txipi</i> <i>Errapatu ('erreparatu', ohar-tu)</i> <i>Txindurri</i> <i>Sagona (xaboi)</i> <i>Ibili (eduki)</i></p> <p><i>Kendu</i> <i>Kurutza</i> <i>Galte</i> <i>Pago</i> <i>Barre</i></p> <p><i>Kipula</i> <i>Galbario</i> <i>Bultzurrun</i></p> <p><i>Musti</i> <i>Jorratu</i> <i>Bedar</i> <i>Itein</i> <i>Narru, nazka, naurri (neurri)</i></p> <p><i>Mutxikan ibili (jolastu)</i> <i>Aulubi</i> <i>Masurta</i> <i>Okela</i> <i>Korrika</i> <i>Gabinari</i></p>	<p><i>Osto</i></p> <p><i>Iyostorra</i></p> <p><i>Aparra</i> <i>Ubalaiza</i></p> <p><i>Txarki</i></p> <p><i>Tipula</i></p> <p><i>Belar</i></p> <p><i>Larru, lazka, laurri</i> <i>Mutxikan ibili</i> <i>Marrubi</i></p> <p><i>Gaubeinara</i></p>	<p><i>Osto</i> <i>Barne</i> <i>Iyende (igande)</i> <i>Yaman, eaman (eraman)</i> <i>Ixtorra (iraztorra, garoa)</i> <i>Izeba</i> <i>Menddere (maindire)</i> <i>Ostotsa (trumoi)</i> <i>Galtziñe/a</i> <i>Neskato</i> <i>Mutiko</i> <i>Guatze</i> <i>Aparra</i> <i>Zapoziyela, zapittela</i> <i>Gazta</i> <i>Pixe/a</i> <i>Itzo(o)</i> <i>Utse/a, udse/a</i> <i>Aungi, obeki, poleki, txarki</i> <i>Gutxi</i> <i>Ezkontza</i> <i>Auskin, autsin</i> <i>Txiki</i> <i>Guartu</i></p> <p><i>Txingurri</i> <i>Jabona</i> <i>Urai, irui, udigi, udii, ... (eduki)</i> <i>Gendu, jendu</i> <i>Guutze (gurutz)</i> <i>Kalte</i> <i>Fago</i> <i>Farra, parra (Lak, Arr), irri (Erg, Uh, Ir)</i> <i>Tipula</i> <i>Kalbayo (kalbario)</i> <i>Gultzurrun (giltzurrun)</i></p> <p><i>Busti</i> <i>Forratu</i> <i>Belar</i> <i>Izein (izain)</i> <i>Larru, lazka, laurri</i> <i>Jolastu, olgatu</i> <i>Marrubi</i> <i>Masusta</i> <i>Aragi (haragi)</i> <i>Laxterka(n)</i> <i>Iñerexagu (saguzar)</i></p>	<p><i>Giltzurrun</i> Irañetan.</p> <p><i>Irañetan naurri eta nazka.</i> <i>Olgatu</i> Irañetan.</p> <p><i>Irañetan martutse.</i></p> <p><i>Irañetan gauxirrin.</i></p>

Sakanako hizkeren ezaugarri-bilduma

BURUNDA	Bakaiku	SAKANA ERDIALDEA	Irañeta - Arakil
<i>Amandre</i> <i>Aitajauna</i> <i>Esene</i> <i>Esenatu</i> <i>Azkura</i> <i>Borobil</i> <i>Inara</i> (enara) <i>Biki</i> (bizki) <i>Txal</i> (Txahal)	<i>Aittune</i> <i>Biribil</i> <i>Inare</i> <i>Biboru</i>	<i>Amiñe/a</i> (amona) <i>Aittune/a</i> (aitona) <i>Esne, esene</i> (Ergoien) <i>Esnatu, itzerri</i> (Un, Lak, Uh) <i>Asnei, asenei</i> (Erg) <i>Boobil, ponpoluba</i> (Lizgb) <i>Iñere, txirriña</i> (Do) <i>Biboro, bixkiya</i> (Arb), <i>bibero</i> (Lak, Arr) <i>Aatxe</i> (aretxe)	<i>Itzerri</i> (Ir), <i>yatzarri</i> (Urritz) <i>Asenei</i> (Ir) <i>Borobil</i> (Ir) <i>Zirrin</i> (Ir)
E. Zenbat buru, hainbat aburu			
Armiarma	Eduki	Narra	Igel
<i>Amimoro</i> (Etxarri) <i>Amimora</i> (Arbizu, Lizarragabengo) <i>Armimau</i> (Altsasu) <i>Armimosa</i> (Lakuntza) <i>Amarratza</i> (Olazti) <i>Imermau</i> (Arruazu) <i>Irmimau</i> (Irañeta) <i>Irmiamario</i> (Uharte) <i>Imirrimau</i> (Urdiain) <i>Mirrimarrau</i> (Bakaiku)	<i>Urai</i> (Etxarri) <i>Urei</i> (Altsasu) <i>Urii</i> (Lakuntza) <i>Udii</i> (Arruazu) <i>Uittu</i> (Dorrao) <i>Iru</i> (Arbizu) <i>Idui</i> (Unanu) <i>Idugi</i> (Uharte) <i>Idiittu</i> (Irañeta) <i>Iruki</i> (Urritzola) <i>Iguri</i> (Olazti) <i>Ibili</i> (Bakaiku) <i>Yon</i> (Lizarraga)	<i>Istaasa</i> (Etxarri) <i>Istresi</i> (Unanu) <i>Estosi</i> (Lakuntza) <i>Entresi</i> (Arbizu) <i>Estrasi</i> (Arruazu, Uharte, Irañeta) <i>Txistezai</i> (Bakaiku) <i>Txistazi</i> (Urdiain)	<i>Zapoziyel</i> (Etxarri) <i>Zapittel</i> (Arbizu, Unanu) <i>Iyel</i> (Irañeta) <i>Igualaiza</i> (Bakaiku) <i>Apieziyel, Zapieiyel, Zapielixter</i> (Lakuntza) <i>Ñaskar</i> (Dorrao) <i>Ubaxa</i> (Urdiain) <i>Uberaxa</i> (Altsasu)
Pikorkatu	Erbinude	Ganbara	Txizagura
<i>Urbeldu</i> (Etxarri) <i>Urgeldu, Yalkitu</i> (Arruazu) <i>Urkaldu</i> (Bakaiku) <i>Bikortu</i> (Urdiain, Arbizu, Irañeta) <i>Yakurri</i> (Urdiain) <i>Yikurri</i> (Altsasu)	<i>Ergueniri</i> (Etxarri) <i>Erginurde</i> (Bakaiku) <i>Erguneri</i> (Altsasu) <i>Ergoniri</i> (Dorrao, Lizarraga, Lizarragabengo, Irañeta) <i>Errekoniri</i> (Arbizu) <i>Ergunera</i> (Urdiain)	<i>Goikoganbara</i> (Urdiain, Bakaiku) <i>Ganboiko</i> (Etxarri) <i>Ganbatxo</i> (Arbizu) <i>Pastarda</i> (Unanu, Dorrao) <i>Safei</i> (Uharte, Irañeta) <i>Safai</i> (Altsasu)	<i>Txixakurre</i> (Burunda) <i>Pixekurre</i> (Etxarri) <i>Pixegorri</i> (Ergoien) <i>Pixagale</i> (Lakuntza)

ONDORIOAK.

Aztertutako honen guztiaren arabera, bi hizkera eremu berezituak ezberdin daitezke Sakana osoan: Burundakoa, alde batetik; eta gainerakoa, Sakana erdialdea eta Arakil, beste aldetik.

Ez dirudi Arakilgo euskara Irañetakoarengandik oso bestelakoa izango zenik. Are gehiago, nire eskuetara iritsitako lekukotzek erakusten dutenez, erabat antzekoak izango genituzke, errotazismo aztarnak ugarituko lirakekeelarik Ihabartik ekialdera. Ondorengoak dira lehentxeago aipatu ditudan lekukotzak: lehenik, Jose Maria Satrustegi jaunak behin baino gehiagotan esan zidan bere haurtzaroan Arruazuko jaietara Ihabarko ‘danbolinderoa’ joaten zela festak alaitzera eta *Erran* izengoitiz ezagutzen zutela, horrela burutzen zuelako ihabartarrak aditz honen ahoskera; bigarrenik, Jose Maria Satrustegi jaunaren beraren FLV aldizkarian argitaratutako “Arakil aldeko euskara” artikuluan ageri diren burutzapenak; hirugarrenik, Timoteo Beraza irañetarrak gogoratzen du Ihabarren ‘erran’ eta ez esan erabiltzen zutela bere gazte garaiko ihabartar euskaldunek; eta, azkenik, Urritzolan Bautista Etxarreni egindako grabaketan (Nafarroako Gobernua, 1984, CD-Rom) ageri diren ezaugarriak (Sakana erdialde osoan ageri diren asimilazio aurrerakariak, aferesiak, sinkopak, deklinabideko destinatibo eta instrumental kasuko morfemak, partizipio analogikoak, lexikoa, ...).

Bestalde, Irañetako euskarak bat egiten du bete-betean Sakana erdialdekoarekin ‘Irañetako hizkera’ (FLV 87, 2004) artikuluko ondorioetan adierazi nuen moduan: “*Irañetako euskarak, irinterak, ikuspegi dialektologiko batetik aztertu eta deskribatu ondoren eta bertan agertu zaizkigun ezaugarriak kontuan hartuz, Sakana erdialdeko hizkerarekin bat egiten duela ondoriozta daiteke, jarraian azalduko ditugun bilakabide eta burutzapenek erakusten digutenaren arabera. Horrela beraz, Sakana erdialdeko hizkeraren barruan sartzekotan, nafarrera euskalkikoa dela baieztatu dezakegu, era berean.*”

BIBLIOGRAFIA

ERDOZIA, J.L., *Sakana erdialdeko hizkera*, Nafarrako Gobernua, 2001.

-----, *FLV 84*, “Bakaikuko hizkera”, 2003.

-----, *FLV 87*, “Irañetako hizkera”, 2004.

-----, *Sakanako hiztegi dialektologikoa*, Euskaltzaindia, 2004.

MELERO, Mikel eta MUGICA, Matías, *Nafarroako euskara*, CD-Rom, Nafarroako Gobernua, 1984.

SATRUSTEGI, J.M., *FLV 81*, “Arakil aldeko euskara”, 1999.

URQUIJO, J., *RIEV 2*, “Cartas escritas por el príncipe L-L. Bonaparte a algunos de sus colaboradores”, 1910.

ZUAZO, K., *ASJU XXVIII*, “Burundako hizkera”, 1995.

-----, *FLV 78*, “Euskalkiak gaur”, 1998.

-----, *Euskalkiak, herriaren lekukoak*, Elkar, 2003.

LABURPENA

Oraingo honetan, Sakana osoan (Ziorditik Irurtzuneraino) baliatzen den euskara ez estandarizatuaren ezaugarriak bildu eta erkatu dira, bi eremu nagusi bereizi direlarik bertan: Burundako harana mendebaldean, alde batetik; eta Sakana erdialdea eta Arakil, beste aldetik. Eta erkaketaren ondorioak nabariagoak izan daitezke, eremu bakoitzeko mugako hizkeren ezaugarriak ere azaldu dira. Bakaikuko hizkeraren zenbait ezaugarri jasoak daude, Burunda eta Sakana erdialdearen arteko zubi-lanak egiten dituelako; eta, bestalde, Irañetako hizkeraren

ezaugarriak gehienbat eta Urritzolakoaren beste zenbait ere azaldu dira. Lehen herriko hizkera, Irañetakoa, Sakana erdialdearen ekialdean bizirik dagoen azken euskal hizkera da. Bigarren herriko hizkerak, Urritzolakoak, berriz, Arakilgo euskararen azkenetariko lekukotasuna utzi digu.

RESUMEN

En esta ocasión se han recogido y comparado las características del euskara no estandarizado de todo el Valle de Sakana (desde Ziordi hasta Irurtzun), habiéndose diferenciado dos zonas en el mismo: la de la Burunda, en la parte occidental; y la Barranca junto con Araquil, en las partes central y oriental. Y con el fin de que el análisis de las características idiomáticas resulte más completo, se han tenido en cuenta también las de los pueblos limítrofes de ambas zonas. De esta forma, están recogidas algunas características del habla de Bakaiku (hace de puente entre la Burunda, a la que pertenece, y la Barranca), y también las de Irañeta y Urritzola. La primera, la de Irañeta, representa el último vestigio de euskara en uso al este de la Barranca. La segunda, la de Urritzola, nos ha dejado uno de los últimos testimonios del euskara de Araquil.

RÉSUMÉ

ABSTRACT